

Andrzej Sylwestrzak

Recenzja pracy doktorskiej mgr Dawida Jacka Michalskiego pt. „Ustrój polityczno-prawny Finlandii i jego funkcjonowanie w latach 1917-2000. Studium prawnohistoryczno-porównawcze”, praca doktorska napisana pod kierunkiem Prof. zw. dr hab. Tadeusza Maciejewskiego oraz promotora pomocniczego dr Piotra Kitowskiego, Gdańsk 2019, ss. 310

Wybór tematu pracy. Oceniając stan polskiej literatury naukowej w zakresie badań nad konstytucjonalizmem państw skandynawskich, w tym konstytucjonalizmem Finlandii, stwierdzić należy, iż wydaje się on dość skromny i to z wielu powodów. Dzieje się tak mimo wielu historycznych podobieństw w szczególności w dobie XIX w. Zasadniczą sprawą pozostają wyraźne analogie historii konstytucjonalizmu polskiego w XIX w., a w szczególności konstytucji Królestwa Polskiego z 1815 r. wraz z kolejnymi jej rewizjami głównie z 1832 r., z XIX-wiecznym konstytucjonalizmem Finlandii. Chodzi oczywiście o pozostawanie obu krajów pod zaborem rosyjskim, chociaż zarówno Polska jak Finlandia, w ślad za decyzjami cara Aleksandra I, uzyskały autonomię opartą na gwarancjach konstytucyjnych. Sprawa wydaje się o tyle fascynująca, iż sama Rosja, jako wielonarodowe imperium, nie posiadała własnej konstytucji, to jednak ranga reformatorskich zapędów Aleksandra I, w dalekim założeniu prowadzić miała do przekształcenia samego imperium w monarchę konstytucyjną w zarysie wzorowaną na monarchii angielskiej. Oczywiście śmierć Aleksandra I zmieniła sam przebieg założeń reformatorskich, lecz nie oznaczała uchylenia Konstytucji Królestwa Polskiego z 1815 r., lecz jej kolejne nowelizacje ograniczające polską autonomię, będące głównie rezultatem tragicznych w skutkach powstań narodowych, aż do jej całkowitej likwidacji przez Aleksandra II. Wyraźnie odmiennie sprawa miała się w autonomii finlandzkiej, gdzie miejscowy konstytucjonalizm ulegał stopniowej ewolucji. Już choćby to zestawienie dwóch sytuacji konstytucyjnych w ramach jednego imperium, wydaje się znakomitą inspiracją badawczą. Niestety – można powiedzieć – polskie badania w tym zakresie nie wykazują należytej dojrzałości i nie wypracowują odpowiednio udokumentowanych opinii. Z tych względów podjęcie problematyki konstytucjonalizmu fińskiego, siłą rzeczy pozostaje w kręgu inspiracji porównań z konstytucjonalizmem polskim w ramach imperium rosyjskiego.

Tak więc sam wybór problematyki przez doktoranta uznać należy za trafną naukowo decyzję, ponieważ potencjalnie zaprezentowane badania, wraz z wnioskami końcowymi, mogą okazać się nie tylko twórcze naukowo, lecz w równym stopniu wpłyną na stan naszej wiedzy w zakresie tak doniosłym, jak badania nad dzisiejszą Finlandią.

Metodologiczne podstawy badawcze i struktura pracy. Rozbudowana treściowo praca /279 stron/ oparta została na kompozycji sześciu rozdziałów poprzedzonych wstępem i zamkniętych zakończeniem. Natomiast rozdziały, dla przejrzystości wykładu, podzielone zostały na podrozdziały a te nawet na punkty. W sumie daje to efekt poczucia znaczącej dyscypliny ułożenia treści całości w spójną kompozycję naukową. Dla przejrzystości recenzji warto wskazać na kolejność problemów omówionych w poszczególnych rozdziałach. Otóż w rozdz. I znajdujemy omówienie statusu prawnego Finlandii w dobie podległości szwedzkiej i

rosyjskiej to znaczy okres od 1150 r. do 1917 r. podzielono datą 1809 r. oznaczającą przejście władztwa nad Finlandią przez Rosję pod panowaniem naówczas cara-reformatora Aleksandra I. Rozdz. II to kształtowanie się ustroju suwerennej Finlandii w latach 1917-2000, gdzie Autor wyeksponował uzyskanie suwerenności w 1918 r. oraz wojnę domową 1917-1918 r., koncentrując się również na opracowaniu katalogu ówczesnych partii politycznych. W rozdz. III na podkreślenie zasługuje dokładne przedstawienie *Aktu o Formie rządu* z 1918 r. wraz z innymi aktami o mocy konstytucyjnej a w szczególności *Aktu o Parlamencie* z 1928 r. Składa się to na obraz ustroju Finlandii do Konstytucji z 1999 r. Rozdz. IV to właśnie Konstytucja z 1999 r. przedstawiona w świetle genezy jej uchwalenia oraz zawartości treściowej. Podstawą interpretacji pozostaje tradycyjna zasada monteskiuszowskiego trójpodziału, jak się okazuje dotychczas niezbyt konsekwentnie stosowana, chociaż bardziej wyraziście wyeksponowana w obecnej konstytucji. Nowością okazuje się także sama nazwa aktu jako Konstytucja Finlandii z 11 VI 1999 r., która weszła w życie 1 III 2000 r. Rozdz. V ma za przedmiot omówienie współczesnego ustroju Finlandii, a więc ukształtowanego pod rządem Konstytucji z 1999 r. przedstawionego - jak wspomniałem - według zasady trójpodziału władz, chociaż Autor poza omówieniem struktur instytucjonalnych i zasad ich działania, eksponuje praktyczne problemy powstałe na tle faktycznego funkcjonowania konstytucji Finlandii. Rozdz. VI posiada charakter prawno-porównawczy przedstawiając Konstytucję Finlandii na tle, z jednej strony, ustrojów państw skandynawskich do których tradycyjnie zaliczył Danię, Islandię, Norwegię i Szwecję, z drugiej strony, porównał Finlandię do państw środkowo-europejskich i nadbałtyckich, w tym do Polski osobno wyróżniając „państwa autorytarne” i „państwa socjalistyczne” oraz konfrontując ustrój Finlandii z „totalitaryzmem radzieckim” i „niemieckim”.

Na osobne podkreślenie zasługuje treściowe rozbudowanie *Wstępu* składającego się z czterech części; omówienia stanu badań, przedstawienia jednak rozległych czasowych ram pracy, omówieniu celu pracy i bazy źródłowej a w końcu metodologii i struktury pracy. Taką konstrukcję oceniać należy wyjątkowo pozytywnie, ponieważ metodologicznie wskazuje cel i podstawowe kierunki badań Autora oraz ułatwia czytelnikowi lekturę całości, co przy rozległości chronologicznej a tym samym treściowej zawartości, wydaje się sprawą podstawową. Analogicznie wskazać należy, iż znajdujące się w podsumowaniu *Zakończenie* /s. 275-279/ nie posiada już tak rozbudowanej struktury a nawet stwarza wrażenie dążenia do pewnej skrótowości. W sumie jednak praca buduje wrażenie dzieła spójnego metodologicznie, wielce erudycyjnego, opartego na wyrazistej konsekwencji w podejmowaniu kolejnych problemów.

Do spraw metodologicznych należy również ocena zebranych materiałów publikacyjnych będących tzw. bazą dla opracowania całości. Otóż bibliografia zawiera wręcz imponujący wykaz źródeł ujętych w trzech podstawowych grupach. Warto tej sprawie poświęcić trochę uwagi, ponieważ przygotowana została z wzorcową pieczołowitością. Otóż o rozległości całej kwestii świadczy chociażby objętość to jest 31 stron druku /ss. 279-310/. Materiały te podzielone zostały na trzy części; pierwsza zatytułowana – źródła: akty prawne; a w tym konstytucje, ustawy, projekty ustaw i bliżej nieokreślone „źródła drukowane” /s. 279-283/, część druga to *Literatura* /s. 283-305/ 53 pozycje /str. 312-314/, gdzie warto

podkreślić, iż zawiera ona 433 pozycje w językach polskim, rosyjskim, angielskim i oczywiście fińskim. Część trzecia; to publikacje prasowe, materiały statystyczne i źródła internetowe /s. 305-310/. Część pierwsza opracowana została w porządku chronologicznym. W sumie daje to ponad 550 pozycji, co chociażby liczbowo w doktoracie stanowi wartość samą w sobie, potencjalnie dając realne możliwości rzetelnego i wszechstronnego opracowania problemu. Kończąc - na tym tle - na podkreślenie zasługuje wyjątkowo szeroka baza źródeł prawa, gdzie zdecydowaną większość stanowią ustawy konstytucyjne, nadające przecież zasadniczy kształt ustrojowy całemu państwu.

Tak więc w podsumowaniu ocen metodologiczno-źródłowych, przyjąć należy kryterium najwyższych wartości a bibliografia stanowi wartość samą w sobie, umożliwiając przede wszystkim sprawną orientację, w stanie głównie źródeł prawa ustrojowego, formułujących ustrój Finlandii.

Wstępna ocena całości. W sumie wymienione przesłanki metodologiczne i konstrukcyjne pracy uprawniają w zarysie konkluzję o pozytywnym osiągnięciu celów badawczych, tym samym uprawniają do pozytywnej opinii odnośnie zaprezentowania przez Autora poziomu wymaganego przy ocenach prac doktorskich. Do walorów odkrywczych pracy zaliczyć można; a/ metodyczne przedstawienie prawnych i politycznych procesów formowania się nowoczesnego ustroju Finlandii w zasadzie od drugiej połowy XIX w. do chwili obecnej; b/ przedstawienie wieloletniego procesu przekształcania się poszczególnych instytucji ustrojowych - w szczególności parlamentu i dominującego niekiedy prezydenta - w obecne formy zrównoważonej republikańskiej formy rządów; c/ wskazanie choćby podstawowych tendencji ewolucji samej Finlandii, jako w założeniu unitarnej struktury państwa, umożliwiającej taki właśnie kierunek ewolucji urzędu prezydenta; d/ praca wskazuje na kierunki stopniowego pogłębiania konstytucyjnych praw i wolności obywatelskich, co powoduje wzrost zainteresowania tą dziedziną w Unii Europejskiej. Dość stwierdzić, iż te osiągnięcia uprawniają do postawienia wniosku o nadanie mgr Dawidowi Michalskiemu stopnia naukowego doktora praw.

Wątpliwości i pytania. Mimo tych pozytywnych ocen w zakończeniu recenzji warto skierować pod adresem Doktoranta kilka pytań dowodzących jedynie inspiracyjnych funkcji jego pracy.

Pytanie pierwsze. Mając na uwadze konstytucjonalizm Królestwa Polskiego w XIX w. i odpowiednio konstytucjonalizm autonomii fińskiej, chodzi o ich bliższe porównanie. Mianowicie obie autonomie były po prostu autonomiami w ramach imperium rosyjskiego, chociaż drogi rozwoju obydwu były znacznie różne, aczkolwiek w dostrzegalny sposób wpływały na siebie w sensie polityki caratu. Otóż zarówno ziemie byłego Królestwa Polskiego, jak i autonomia fińska, w drugiej połowie XIX w. poddane zostały intensywnej rusyfikacji, szczególnie w dobie panowania Aleksandra III i po części Mikołaja II. Oczywiście więcej straciła na tym była autonomia polska, o wiele mniej autonomia fińska. Pytanie zatem brzmi, gdzie leżały główne przyczyny takiego rozwoju wypadków.

Pytanie drugie. Czy można porównać warunki uzyskania w 1918 r. niepodległości zarówno przez Polskę jak Finlandię. Formalnie było to stanowisko bolszewickiej Rady

Komisarzy Ludowych działającej w myśl doktryny Lenina o tzw. samostanowieniu narodów, chociaż w wypadku Finlandii procedura uznania jej niepodległości opierała się na szerokim tle międzynarodowych potwierdzeń przez Federację Rosyjską uznania niepodległości Finlandii. Polska natomiast samodzielnie deklarowała w drodze dekretów i telegramów Piłsudskiego powstanie własnego państwa. Stąd też zerwanie z konstytucjonalizmem rosyjskim w jego wersji po 1905-1906 r. było w Polsce całkowite. Odmienne – wydaje się – sprawa wyglądała w Finlandii, gdzie w sprawach ustrojowych widzimy wielowątkową kontynuację dorobku Wielkiego Księstwa Finlandzkiego osiągniętego w ramach imperium rosyjskiego. Chodzi o zastanowienie się nad głównymi przyczynami takiej drogi rozwojowej obu państw po 1918 r.

Pytanie trzecie. Na tle szerokiej panoramy badań Doktoranta wokół konstytucjonalizmu fińskiego nasuwa się pytanie o relacje narodowościowe czy kulturowe między Finlandią a rosyjską republiką Karelo-Fińską, chociaż obecnie funkcjonuje ona w ramach Federacji Rosyjskiej jako Republika Karelska. Otóż tzw. wojna zimowa z lat 1939-1940 poprzedzona została zmianą statusu republiki z autonomii w ramach ZSRR na Karelo-Fińską republikę związkową. W planach Stalina chodziło o aneksję Finlandii i przyłączenie jej do Republiki Karelo-Fińskiej i taki był zasadniczy cel tzw. wojny zimowej, zakończonej w rzeczy samej klęską wojsk radzieckich, chociaż odnotowano pewne przyrosty terytorialne. Sam status tej republiki zamieniono dopiero w 1956 na autonomię w ramach ówczesnego ZSRR. Szanowny Autor z wielką konsekwencją pomija ten właśnie problem, chociaż m.in. literatura rosyjska podnosi sprawę wielokulturowych powiązań dzisiejszej Karelii z dzisiejszą Finlandią. Stąd pytanie - jak w opinii Autora wygląda ta sprawa.

Pytanie czwarte ma za przedmiot zupełnie szczególną w skali chyba światowej autonomię Wysp Alandzkich. Otóż doktorant kilkakrotnie wspomina o tej autonomii, co jednak pozostawia wyraźny niedosyt. Otóż szwedzko-języczne Wyspy Alandzkie, jako autonomia Fińska, posiadają zagwarantowany status w Traktacie Akcesyjnym do UE, co okazuje się rezultatem dłuższej w tej mierze tradycji. Przede wszystkim jest to wyraźnie zdemilitaryzowana autonomia. Oznacza nie tylko zakaz stacjonowania i manewrów wojskowych, ale także przelot samolotów wojskowych oraz zwolnienie zamieszkałych tam obywateli ze służby wojskowej. Natomiast samą demilitaryzację Wysp zwarto już w Traktacie Paryskim z 1856 r. a – po lokalnych incydentach – Liga Narodów przyznała Wyspy Alandzkie w 1921 r. Finlandii, zastrzegając ich demilitaryzację i szeroką autonomię. Ponadto Wyspy Alandzkie opierają swój ustrój na Akcie o Samorządzie Wysp Alandzkich z 28 XII 1951 r. spełniającym rolę miejscowej konstytucji, ustanawiającej ustrój republikańsko-parlamentarny. Posiadają jednego posła w Eduskundzie, jednego delegata w Radzie Nordyckiej oraz są członkiem – w ramach Finlandii – UE. Natomiast, co jest charakterystyczne dla samorządu terytorialnego, z ramienia władz centralnych funkcjonuje tam gubernator o wyrazistych kompetencjach nadzorczych. Tym samym samorząd Wysp Alandzkich nie tylko odróżnia się od pozostałych jednostek samorządowych na terenie Finlandii, ale nosi cechy szczególne w skali co najmniej europejskiej. Chodzi o to, że – jak mi się wydaje – Autor niedostatecznie uwypuklił tę sprawę.

Pytanie piąte i ostatnie, Konstytucja Finlandii z 1999 r. sporo uwagi poświęca problematyce budżetu państwa, głównie w rozdz. 7 „Finanse Państwa” oraz roli parlamentu w jego kontroli, stanowiąc o powoływaniu z jego składu tzw. rewidentów państwowych /art. 90/ współdziałających z Urzędem Rewidentów Państwowych, stanowiącym wyraźną analogię do naszej NIK. Natomiast konstytucja nie precyzuje funkcjonowania samej instytucji absolutorium, a więc konstrukcji prawnej tej instytucji oraz warunków pociągnięcia do odpowiedzialności w wypadku nie uzyskania absolutorium. Siłą rzeczy Doktorant również nie podejmuje tej problematyki, chociaż - wydaje się - posiada ona kapitalne znaczenie ustrojowe. Stąd pytanie; czy nie byłoby celowe wyeksponowanie jej jednak w pracy o ustroju konstytucyjnym Finlandii.

Konkluzje recenzji. W moim przekonaniu mgr Dawid Michalski przedstawił dojrzałą dysertację doktorską całkowicie odpowiadającą wymogom stawianym pracom doktorskim. Dojrzałość naukową zaprezentował zarówno w postawie metodologicznej, jak zebranych i opracowanych źródłach badawczych. Gdyby praca miała być wydana drukiem będzie to najbardziej aktualna monografia w zakresie tak literatury, jak ocen praktyki Finlandii, poważnie wzbogacając naszą teorię.

Również należy podkreślić odwagę badawczą Doktoranta nie unikającego problemów trudnych, głęboko zakotwiczonych w postawach moralnych a w ślad za tym i emocjonalnych społeczeństwa rosyjskiego a nawet polskiego, chociaż nie tylko. Przedstawione przeze mnie pytania i wątpliwości mają jedynie na celu zwrócenie uwagi Autora na niektóre aspekty badawcze mogące pogłębić treściową zawartość dysertacji a w żadnym wypadku nie oznaczają obniżenia mojej wysokiej oceny. Na szczególną uwagę zasługuje zasada prowadzenia rozumowania i formowania ocen przez Autora nacechowana postawą utrzymywania równego dystansu do wszystkich opracowanych stanowisk teoretycznych i politycznych. Jest to wzorcowa metoda poszukiwań naukowych budząca należyty szacunek do osiągnięć zaprezentowanych przez mgr D.Michalskiego.

Biorąc te przesłanki pod uwagę - a w szczególności eksponując odkrywcze walory pracy - z satysfakcją stwierdzam, iż przedłożona mi do recenzji praca całkowicie spełnia wymogi stawiane przez ustawę z 14 III 2003 r. o tytule naukowym i stopniach naukowych, w zakresie dysertacji doktorskich. W rezultacie pozwalam sobie przedstawić Radzie Wydziału Prawa i Administracji UG wnioski o dopuszczenie pracy doktorskiej mgr D.Michalskiego do publicznej obrony.

Gdynia, 30 X 2019 r.

Prof. zw. dr hab. Andrzej Sylwestrzak

